

In Memoriam

prof. dr. A. N. J. den Hollander (1906-1976)

Op 16 juni 1976 — kort voor hij met emeritaat zou gaan — overleed Prof. Dr. A. N. J. den Hollander, hoogleraar in de sociologie en de amerikanistiek aan de Universiteit van Amsterdam. Hij behoorde tot de generatie van nog onder Steinmetz opgeleide sociografen en was de eerste van hen die na de oorlog (in 1946) tot hoogleraar in de sociologie werd benoemd. Binnen zijn generatie nam hij echter duidelijk een 'eigen', wat gedistancieerde plaats in, zoals dat trouwens ook het geval was in het wereldje van Nederlandse sociologen.

Geboren in 1906, studeerde hij sociale geografie en geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en ging in 1930 als fellow van de Rockefeller Foundation voor onderzoek naar Amerika. Op de resultaten van dit onderzoek, *De landelijke arme blanken in het Zuiden der Verenigde Staten*, promoveerde hij in 1933 cum laude bij Steinmetz. Na zijn promotie volgde een periode van voortgezette studie, buitenlandse reizen — iets wat hij zijn verdere leven zou blijven doen —, publicistische activiteiten en een leraarschap aan een Amsterdamse middelbare school.

In 1946 werd hij benoemd op de tot dan enige — en tot 1940 door W. A. Bongers bezette — Nederlandse leerstoel in de sociologie. Pas daarna zouden aan de meeste andere universiteiten dergelijke leerstoelen gesticht worden. In deze naoorlogse jaren verschenen, behalve de nog altijd belangwekkende oratie *Het andere volk* (1946), een aantal reeds tijdens de bezetting voorbereide publikaties, zoals *Nederzettingsvormen en -problemen in de Groote Hongaarsche Laagvlakte* (1947) en zijn bijdragen aan de ENSIE. Daarna publiceerde hij tot enkele jaren geleden voornamelijk artikelen en essays; een genre waarin hij grote virtuositeit bereikte.

Toch is Den Hollanders betekenis voor de sociologie in de naoorlogse periode m.i. vooral gelegen in zijn activiteiten als docent en op organisatorisch gebied. Zo was hij jarenlang de enige Amsterdamse hoogleraar in de inleiding tot de sociologie aan twee faculteiten — de Literaire Faculteit en de Politiek-Sociale Faculteit — en drie subfaculteiten: politiek-sociale wetenschappen, sociologie en culturele antropologie en sociale pedagogie (tegenwoordig andragogie). Honderden, zo niet duizenden studenten in al deze studierichtin-

gen, waaronder ook velen die de studie niet hebben afgemaakt, maar later belangrijke posities zouden innemen, hebben op deze wijze kennis kunnen nemen van zijn visies op uiteenlopende maatschappelijke verschijnselen. Dit geldt trouwens ook voor velen buiten de universiteit, die zich onder zijn gehoor bevonden bij de talloze lezingen die hij hield.

Door zijn dubbele leeropdracht — sociologie en amerikanistiek — was hij directeur van twee instituten: het Sociologisch Seminarium (later Sociologisch Instituut) en het Amerika Instituut; met ieder, onder zijn leiding opgebouwde, omvangrijke bibliotheken, die tot de beste op ons vakgebied behoren. Daarnaast vervulde hij een groot aantal andere functies. Tientallen jaren was hij lid van de redactie van *Mens en Maatschappij* en van 1962 tot 1970 lid van de redactie van *Sociologia Neerlandica*. Hij was bestuurslid en voorzitter van de Nederlandse Sociologische Vereniging, jarenlang vertegenwoordiger van deze vereniging bij de International Sociological Association, voorzitter van de European Association for American Studies en president van het Unesco Centrum Nederland.

Zijn invloed op de Nederlandse sociologie is moeilijk nauwkeurig te bepalen. Samen met enkele andere in de naoorlogse jaren benoemde hoogleraren — zoals Van Heek, Hofstee, J. P. Kruijt, Groenman, Bouman, ieder op hun wijze — heeft Den Hollander het 'gezicht' van de Nederlandse sociologie in belangrijke mate mede bepaald. Met als mogelijke andere uitzondering P. J. Bouman, is bij Den Hollander deze invloed niet beperkt gebleven tot de 'professionele' sociologen, maar heeft zich tot brede kringen van de Nederlandse intelligentsia uitgestrekt. Hierbij dient bedacht te worden, dat heel wat van Nederlands huidige journalisten, politici en andere leden van de 'spraakmakende gemeente' gedurende de afgelopen dertig jaar op een of andere manier tot zijn studenten hebben behoord.

De 'impact' hiervan was vermoedelijk niet gering. Den Hollander was een socioloog die zowel oog had voor het 'gewone', als voor het uiterst bizarre. Zijn beschouwingen over tal van onderwerpen — waarbij hij sarcasme en begrip voor hetgeen hij beschreef op onnavolgbare wijze wist te mengen — moet velen gevoelig gemaakt hebben voor, maar ook verbaasd hebben over, de complexe realiteit die wij 'de maatschappij' noemen.

Over de invloed op zijn leerlingen in engere zin, moet ik kort zijn, omdat ik daartoe zelf niet heb behoord. Het lijkt me echter, dat hij in dit opzicht meer geïnspireerd en gestimuleerd heeft, dan dat hij een voorbeeld ter navolging vormde. Daarvoor droeg zijn wijze van sociologie-beoefening en vooral zijn stijl van doceren en schrijven een té persoonlijk karakter; daarvoor was hij te zeer een 'lone wolf'.

Aan zijn docerende taak binnen de Amsterdamse Faculteit der Sociale Wetenschappen, kwam in februari 1969 een plotseling einde. Dat een ook — juist!

— als docent singuliere persoonlijkheid als Den Hollander in botsing kwam met toen zeer roerige studenten, was misschien onvermijdelijk. Dat zo velen van zijn collega's — waaronder verschillende, die hem jarenlang geadoreerd en veel aan hem te danken hadden — hem lieten vallen, was minder verheffend.

Deze trieste affaire heeft hem diep gegriefd, maar is zijn wetenschappelijke produktie ten goede gekomen. Na de al in 1968 gepubliceerde bundel van voornamelijk herschreven lezingen, *Visie en verwoording*, bundelde hij een aantal, deels al in de jaren dertig geschreven artikelen in *Americana* (1970), redigeerde hij enkele verzamelwerken, schreef verschillende artikelen (waaronder 'Amerika en Europa: Divergentie of convergentie?', in de *Internationale Spectator* van november 1975) en publiceerde twee nieuwe studies: *De verbeeldingswereld van Edgar Allen Poe* (1974) en *Het demasqué in de samenleving* (1976). Vooral dit laatste boek, waarvan het tweede deel aanzetten tot een 'sociologie van schijn, versluiering en onthulling' biedt, bevestigt zijn grote kundigheden als waarnemer en analyticus van sociale situaties. Er stond kennelijk nog meer werk op stapel, dat nu helaas onvoltooid moet blijven.

J. E. Ellemers